

УДК 378.146.8

Кузнецова І. А.

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, Кременчук

СЛОВЕСНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЯК АЛЬТЕРНАТИВНА ФОРМА ОЦІНЮВАННЯ ЗНАТЬ СТУДЕНТІВ

У статті розглядається словесна характеристика як альтернатива бальному оцінюванню знань, умінь і навичок студентів. Проводиться історичний огляд використання словесного оцінювання у педагогічній практиці. Наводяться погляди видатних педагогів другої половини XIX ст. щодо впровадження словесних характеристик у педагогічний процес. М. Пирогов прагнув подолати формалізм контролю, зокрема екзаменів. П. Каптерев пропонував оцінки в балах замінити письмовими характеристиками. С. Миропольський вважав бали тимчасовим засобом оцінювання знань, який треба замінити гарним викладанням. М. Чехов пропонував нову систему оцінки, яка би вказувала на ступінь засвоєння і відношення учня до предмета. Школа Х. Алчевської стала втіленням ідей щодо спостережень за розвитком учнів протягом навчання. Представлені узагальнені погляди вказаних педагогів стосовно недоліків бальної системи оцінювання. Наводяться приклади використання словесної характеристики знань студентів у теперішній час.

Ключові слова: бальне оцінювання, словесна характеристика, контроль знань.

Кузнецова И. А.

Кременчугский национальный университет имени Михаила Остроградского, Кременчук

СЛОВЕСНАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА КАК АЛЬТЕРНАТИВНАЯ ФОРМА ОЦЕНИВАНИЯ ЗНАНИЙ СТУДЕНТОВ

В статье рассматривается словесная характеристика как альтернатива бальному оцениванию знаний, умений и навыков студентов. Проводится историческое рассмотрение использования словесного оценивания в педагогической практике. Приводятся взгляды великих педагогов второй половины XIX века о применении словесных характеристик в педагогический процесс. Н. Пирогов стремился преодолеть формализм контроля, в частности, экзаменов. П. Каптерев предлагал оценки в балах заменить письменными характеристиками. С. Миропольский считал баллы временным способом оценивания знаний, который нужно заменить хорошим преподаванием. Н. Чехов предлагал новую систему оценки, которая бы указывала на степень усвоения и отношения ученика к предмету. Школа К. Алчевской стала воплощением идей, касательно наблюдений за развитием учеником на протяжении учебы. Представлены обобщенные взгляды указанных педагогов о недостатках балльной системы оценивания. Наводятся примеры использования словесной характеристики знаний студентов в настоящее время.

Ключевые слова: балльное оценивание, словесная характеристика, контроль знаний.

АКТУАЛЬНІСТЬ РОБОТИ. Перетворення, які відбуваються в усіх сферах українського суспільства, вимагають змін у системі освіти. Важливими цілями реформування освітнього простору є підвищення якості освіти, гармонійний розвиток особистості. Одним із шляхів реалізації поставленої мети є вдосконалення процесу контролю навчальних досягнень студентів як важливого засобу управління процесом навчання. При переході освіти на Болонську систему та впровадження у навчальний процес кредитно-модульної та рейтингової системи викладачу вищої школи надається право розробляти критерії, методи й форми оцінювання знань студентів. У зв'язку з цим корисно звернутися до історичного досвіду контролю навчальних досягнень студентів для аналізу та вибору оптимального

варіанту організації контролюючих заходів. Історично склалися два основні способи оцінювання знань студентів: бальна система й словесна. Бальна система є більш поширеною, хоча й переживала різні спроби вдосконалення, аж до повної відмови від відміток.

Метою наших пошуків є аналіз словесної характеристики в історичній ретроспективі як альтернативи бальної системи оцінювання навчальних досягнень студентів.

МАТЕРІАЛ І РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ. Тема контролю знань навчально-пізнавальної діяльності була і є предметом зацікавлень науковців і педагогів різних часів. Проблеми контролю в навчальному процесі приділяли увагу М. Пирогов, П. Каптерев, С. Миропольський, М. Чехов та ін., питання перегляду оцінної діяльності піднімали А. Алексюк, Ш. Амонашвілі, С. Архангельський, Н. Тализіна та ін., історичний аспект контролю досліджували Т. Золотухіна, В. Лозова, О. Пташний та ін.

Якщо виникнення бальної системи оцінювання пов'язують з діяльністю єзуїтських шкіл (XVI–XVII ст.), то появу словесного оцінювання датують більш раннім періодом. Словесне оцінювання існувало з прадавніх часів, коли досвідчені представники роду передавали свій життєвий досвід молодому поколінню та контролювали процес навчання. Ефективність роботи не потребувала формальної оцінки, а визначалася якістю виконаної дії. Цифрової системи оцінок не існувало, вони були словесними: підбадьорення, заохочення або невдоволення, критика. Яскравим прикладом використання словесного оцінювання у навчально-виховному процесі є педагогічна діяльність Г. Сковороди, який у 1759–1768 роках викладав у Харківському колегіумі. У списку за 1763 рік Г. Сковорода давав учням (не дивлячись на їх походження і статус) наступні характеристики-оцінки: «весьма остр», «остр», «очень понят», «весьма понят», «не понятен», «не годен», «не очень понят», «весьма не понятен», «туповат», «туп», «очень туп», «самая бестолковица» та ін. [4, с. 142]

Викладачі Києво-Могилянської академії ставили своїм студентам такі оцінки: «весьма прилежен», «весьма понятен и надежен», «добронадежен», «хорош», «зело хорошего учения», «очень добр», «добр, рачителен», «весьма средствен», «нижесредствен», «нижесредствен, плох», «преизрядного успеха», «весьма умеренного успеха», «малого успеха», «понятен, но неприлежен», «понятен, но лениво», «прилежен, но тупово понятия», «понятен, но весьма нерадив», «не худо успеает», «не худ», «не совсем худ», «туп и непонятен», «туп», «очень туп». [4, с. 213] Поступово оцінки в балах увійшли у педагогічний процес різних навчальних закладів і з часом стало можливим визначити їх переваги (простота, швидкість визначення) та недоліки (формалізм, необ'єктивність).

Одним з перших підняв питання про дієвість бальної системи М. Пирогов, який прагнув подолати формалізм контролюючих заходів, зокрема, іспитів. Формальним називав науковець і підхід до оцінки їх результатів, зауважуючи, що «вступні і переводні іспити ґрунтуються на цифрі й уся увага екзаменаторів звертається на загальний (чисто арифметичний) результат випробування» [3, с. 46]. Учений вважав, що потрібна не «шкільна оцінка усіх можливих відтінків знань цифрами й дробями», а «ршення питання словами «так» або «ні». Категорично М. Пирогов виступав проти оцінки «моральності» (поведінки) учня балами і називав це «педагогічною недоцільністю» [3, с. 49]. Отже, основними ідеями М. Пирогова було перенести акцент з «екзаменаційного направлення» на «річну роботу» та перевідні екзамени замінити характеристикою учнів, які мали складати учителі.

П. Каптерев критикував існуючу в др. п. XIX ст. систему балів. Він вважав, що сам результат без виявлення шляхів його досягнення не має значення для педагога, який прагне виховати гармонійну особистість: «Щоб розвивати живих людей, потрібно знати їх, розуміти ті мотиви, які приводять їх до відповідних дій, а не вправлятися в якомусь символічно-цифрному позначенні їх властивостей... Та й комічно виражати розумовий і моральний розвиток знаками 5, 3, 8, 12, так само комічно як і сказати, що знання цього учня дорівнюють одному аршину й двом вершкам...» [2, с. 299]. П. Каптерев вважав, що учні прагнуть будь-яким способом заробити оцінку, а не отримати знання. Науковець пропонував цифрові

відмітки замінити письмовими характеристиками (дві на рік – для встигаючих, чотири характеристики на рік – для невстигаючих учнів), які будуть вказувати на ставлення учня до занять, але порівнювати його треба не з іншими учнями, а з собою «у минулому». Цікаво, що нагороди та покарання за успішність педагог вважав за потрібне відмінити, «як такі, що збуджують нездорові інстинкти дитячої природи» [3, с. 63]. Активним борцем проти бального оцінювання можна назвати С. Миропольського, який викликав бурну полеміку з приводу даного питання на одному із засідань Санкт-Петербурзької Педагогічної громади. Педагог вважав, що бали – засіб тимчасовий, штучний, потрібний для стимуляції учнів лише у початковий період навчання. На його думку, бали здатні так вплинути на мотивацію дій учня, що неможливо буде потім «знайти в собі силу самому, у тих вищих прагненнях, які повинні складати основу для усього наступного життя» [3, с. 67]. Оцінки в балах не можуть нічого сказати про ступінь внутрішнього розвитку особистості. Однакові оцінки приводять до втрати індивідуалізації у навчанні і є проявом несправедливості. Не даючи конкретних пропозицій щодо альтернативи бальному оцінюванню, С. Миропольський пропонує замінити бали гарним викладанням, яке б «пробудило природу» учня. [3, с. 68].

М. Чехов поділяв думку П. Каптерева та С. Миропольського. Він вважав, що учні сприймають відмітку, як на плату за їх працю. А де є плата, там є і конкуренція, і свавілля роботодавця. Такі відносини можуть спонукати появу наступних негативних проявів: виторговування оцінок; нарікання на несправедливу оцінку; брехня з метою отримати вищу відмітку. Це призводить до того, що учні намагаються виглядати встигаючими, а не бути такими. Якщо, на думку вченого, учень випадково потрапив у розряд «двієчників», то йому дуже важко виправити своє становище. А це може привести до інших неприємностей: залишитися на «другий рік», розлучитися з друзями, викликати гнів батьків, отримати удар по самолюбству тощо. Це, у свою чергу, веде до нервового напруження, яке дуже втомлює учнів, а почуття страху приходиться на зміну спокою, без якого неможливо здійснювати розумову діяльність. До того, завжди знайдуться учні, які будуть незадоволені своїми відмітками, а такі випадки тягнуть за собою переконання у несправедливості вчителя.

М. Чехов наголошував, що відмітки шкодять учителям ще більше, ніж учням. Для того, щоб керувати навчальною діяльністю учнів, вчитель повинен їх знати. А чи знає вчитель, коли оцінює двох учнів, їх природні здібності, домашню атмосферу, в якій доводиться готувати уроки, попередню підготовку? Вчитель повинен вести відмітки про заняття учнів не лише для своєї пам'яті, а й для того, щоб більш уважно ставитися до учня. Батькам потрібно надавати інформацію про: ступінь засвоєння матеріалу та існуючі прогалини; ступінь засвоєння навчальних навичок; ставлення учня до предмету та занять. Так як і П. Каптерев, педагог вважав, що не можна порівнювати успіхи різних учнів, тому пропонує нову систему оцінки, яка має показати ступінь засвоєння предмета одним і тим самим учнем протягом року чи декількох років й зміни у його ставленні до нього та занять.

Система М. Чехова полягає у наступному: відгуки робити кожної чверті; не обов'язково давати кожний раз відгук про кожного учня з кожного питання. Якщо відгуку немає, значить питання ще вивчається; відгуки робляться для викладачів, а не учня чи його батьків; для батьків робиться витяг з відгуку стосовно питань, які, на думку педагогічної ради, потрібно до них донести; надалі відгук викладач може виправляти, якщо знайде помилки. Форма відгуку повинна бути вільною і має прагнути не до оцінки чи осуду учня, а вказувати на сутність недоліків, точно визначити коло питань, які учень не засвоїв.

Отже, М. Чехов, виступаючи проти бальної системи оцінювання знань, запропонував свою систему оцінки, яка б відображала ставлення учня до предмета та занять, його успіхи та недоліки (з точною вказівкою прогалин у знаннях). Впровадила у життя ідеї П. Каптерева і М. Чехова щодо письмових характеристик у своїй школі Х. Алчевська. Замість того, щоб виставляти оцінки у балах, учителі здійснювали педагогічні спостереження за учнями, за розвитком їх особистості. Аналізуючи праці видатних педагогів др. п. XIX ст., можна зробити висновок, що серед них було багато прихильників словесної характеристики

оцінювання знань. Узагальнюючи їх погляди, можна виділити наступні аргументи, які висували педагоги щодо недоліків бальної системи. Вона не дозволяє: виміряти всю глибину розуму, оцінити всебічність, ґрунтовність знань; враховують здібності учня та інші обставини; з'ясувати ставлення учня до навчання. Проте бажання отримати бали сприяє прояву в учнів негативних якостей (хитрощів, нечесності та ін.). Вони рятують поганих учнів і вчителів, можуть шкідливо впливати на мотивацію навчання учнівської молоді; не дозволяють визначати перспективу діяльності [4]. Словесне оцінювання у наші дні широко використовується у середній школі, особливо у початкових класах (у вигляді схвалення, підбадьорення). Професор В. Айнштейн наводить приклад використання словесної характеристики в сучасному університеті. Викладач, який проводить екзамен, отримує психологічний портрет студентів від викладача, який проводив семінарські та практичні заняття. У наданій характеристиці вказуються можливості студента, його відношення до навчання, деякі особистісні риси, які здатні впливати на результат екзамену (наприклад, якщо студент добре орієнтується у предметі, то йому можна задавати питання складніше). Якщо вказувалось на підвищену тривожність студента, то для екзаменатора це був сигнал, що студента спочатку треба заспокоїти, почати з простого питання, можливо пошуткувати, щоб іспит пішов своїм звичним шляхом [1]. Отже, доцільно використовувати словесну характеристику в оцінюванні навчально-пізнавальної діяльності студента у вищій школі

ВИСНОВКИ. Аналізуючи практику оцінювання знань можна побачити, що історично склалися дві основні системи: бальна і словесна. Словесне оцінювання застосовувалося раніше за оцінки в балах, й існувало спочатку у вигляді схвалення або несхвалення. Використання балів пов'язують з освітньою діяльністю Ордену єзуїтів, і поширення вони набувають з XVI–XVII ст. Простота та практична зручність використання сприяла швидкому поширенню оцінюванню в балах, але з часом стало можливим виявлення його недоліків. Ретельний розгляд систем оцінювання ми бачимо у працях видатних педагогів др. п. XIX ст., які піддали критиці бальну систему й пропонували впровадження у педагогічний процес словесне оцінювання (письмову характеристику). Словесна характеристика є альтернативною формою оцінювання знань студентів і може використовуватись у сучасному навчально-виховному процесі вищого навчального закладу. Вона сприяє індивідуалізації контролю, повнішому розкриттю можливостей студента. Словесна характеристика не має бути обов'язковою для педагогічної діяльності викладача, але може бути рекомендована для виставлення максимально об'єктивної оцінки в балах, яку передбачає вітчизняна система оцінювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Айнштейн В. Преподаватель и студент: искусство общения / В. Айнштейн // Высшее образование в России. – 2000. – № 6. – С. 85–91.
2. Герасименко Л. В. Дидактична концепція П. Каптерева : монографія / Л. В. Герасименко. – Кременчук : Видавництво ПП Щербатих О. В., 2013. – 456 с.
3. Золотухина С. Т., Лозовая В. И. Контроль учебно-познавательной деятельности студентов (историко-педагогический аспект) : монография, О. Д. Пташный. – Х. : Издательство Вировець А. П. Издательская группа «Апостроф», 2012. – 288 с.
4. Микитась В. Давньоукраїнські студенти і професори / В. Микитась. – К. : Абрис, 1994. – 288 с.
5. Пташный О. Д. Теорія і практика контролю результатів навчально-пізнавальної діяльності студентів вищих навчальних закладів України у др. п. XIX ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. н. : спец. 13.00.01 „Загальна педагогіка та історія педагогіки” / О. Д. Пташный. – Х., 2003. – 20 с.
6. Чехов Н. В. К вопросу об оценке успехов учащихся / Н. В. Чехов // Русская школа. Общепедагогический журнал для учителей и деятелей по народному образованию. – Петроград, 1915. – № 1–3. – С. 1–14.

Kuznetsova I.

Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University, Kremenchuk

VERBAL CHARACTERISTIC AS AN ALTERNATIVE FORM ASSESSMENT OF STUDENT'S KNOWLEDGE

In the paper the verbal characteristic is considered as an alternative to the assessment of knowledge in the scores, abilities and skills of students. A historical recension of the use of verbal assessment in pedagogical practice is carried out. The views of prominent teachers of the second half of the 19th century are presented, that is, the introduction of verbal characteristics in the pedagogical process. M. Pirogov sought to overcome the formality of control, in particular examinations. P. Kapterev proposed to replace grades in scores with written characteristics. S. Myropolsky considered the points a temporary means of evaluating knowledge, which should be replaced by good teaching. M. Chekhov proposed a new system of assessment which would indicate the degree of assimilation and the student's relation to the subject. Alchevska school became the observation of ideas for observing the development of students during the study. Presented generalized views of these teachers regarding the disadvantages of the evaluation system in points. Examples of the use of verbal knowledge of students at present are given.

Key words: assessment in points, verbal characteristic, knowledge control.

REFERENCES

1. Ainshtein, V. (2000), "Teacher and student: the art of communication", *Vyshee obrazovanse v Rossii*, no. 6, pp. 85–91. [in Russian]
2. Herasymenko, L.V. (2013), *Dydaktychna kontsepsiia P. Kapterieva*, Vydavnytstvo PP Shcherbatykh O.V., Kremenchuk, Ukraine. [in Ukrainian]
3. Zolotuhina, S.T., Lozovaya, V.I. and Ptashnyi, O.D. (2012), *Kontrol uchebno-poznavatelnoy deyatelnosti studentov (istoriko-pedagogicheskiiy aspekt)*, Izdatelstvo Virovets A.P. Izdatelskaya gruppa «Apostrof», Kharkov, Ukraine. [in Russian]
4. Mykytas, V. (1994), *Davnoukrainski studenty i profesory*, Abrys, Kyiv, Ukraine. [in Ukrainian]
5. Ptashnyi, O.D. (2003), " Theory and practice of controlling the results of teaching and learning activities of students of higher educational institutions of Ukraine in other branches of the nineteenth century", Abstract of Cand. Sca. Dissertation, 13.00.01, Kharkiv, Ukraine. [in Ukrainian]
6. Chekhov, N.V. (1915), "To the question of assessing the success of students", *Russkaia shkola. Obshchepedagogicheskyy zhurnal dlia uchitilei i deiatelei po narodnomu obrazovaniiu*, no. 1–3, pp. 1–14.

Кузнецова Інна Анатоліївна,
старший викладач кафедри
«Психології, педагогіки та філософії»,
Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського,
вул. Першотравнева, 20, м. Кременчук,
39600, Україна.
т. (05366)-3-61-72
E-mail: kuznetsoff.inna@yandex.ua

Kuznetsova Inna Anatoliivna,
Senior lecturer,
Department of Psychology, Pedagogy and
Phylosophy
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi
National University,
vul. Pershotravneva, 20,
Kremenchuk, 39600, Ukraina.
E-mail: kuznetsoff.inna@yandex.u

Стаття надійшла 16.09.2017